

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK:343.98

Primljeno: 30.09.2015.

prof. dr.sc. Irma Deljković,
Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i
sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

TAKTIKA PROVJERAVANJA I UTVRĐIVANJA ALIBIJA POMOĆU INFORMACIJA IZ PERSONALNIH IZVORA

SAŽETAK:

U postupku provjeravanja i utvrđivanja alibija izuzetan značaj imaju kriminalističke aktivnosti usmjerene na prikupljanje, ocjenu i korištenje podataka iz personalnih izvora informacija. Do ovih podataka u toku kriminalističke obrade dolazi se putem prikupljanja obavijesti od građana, što u svojoj osnovi implicira pronalaženje i uzimanje izjava od osoba koje bi mogle imati određena saznanja o alibiju. Polazeći od navedenog, u radu će se ukazati na taktički pristup prikupljanju obavijesti u vezi sa alibijem, i to od osoba koje se sumnjiče da su počinioci krivičnih djela, te osoba koje mogu imati neposredna ili posredna saznanja o krivičnom djelu i njegovom počiniocu. Također, personalni izvori informacija analizirat će se kroz prizmu kredibiliteta, te konstruiranja lažnog alibija.

Ključne riječi: alibi, informacije, personalni izvori, prikupljanje obavijesti

1. UVOD

U okviru heurističkog koncepta istraživanja krivičnih djela i okolnosti u vezi sa počiniocima istih, prisutno je otkrivanje krivičnih djela putem provjeravanja i utvrđivanja alibija osumnjičene osobe. Naime, pozivanje na alibi se tretira kao

pokušaj neke osobe da dokaže svoje odsustvo sa mjesta izvršenja određenog krivičnog djela i prisustvo na nekom drugom mjestu. Tačnije, osoba navodi da se u vrijeme izvršenja krivičnog djela nalazila na nekom drugom mjestu, a ne mjestu njegovog izvršenja. Polazeći od toga da prisutnost na mjestu izvršenja krivičnog djela predstavlja jednu od najvažnijih orijentacijsko-eliminacijskih indicija, kriminalistička taktika je posebno zainteresirana za provjeru i utvrđivanje alibija. Tako se u toku pretkrivičnog postupka, odnosno kriminalističke obrade, alibi prvenstveno tretira kao indicija koja služi kriminalističkim istražiocima prilikom otkrivanja krivičnog djela i pronalazjenja počinioca.

Svaki slučaj isticanja alibija povlači odgovornost kriminalističkih istražilaca da temeljito izvrše provjeru ove okolnosti, odnosno, da poduzmu sve razumne napore kako bi se utvrdio alibi osumnjičene osobe i u situacijama kada ga ona sama ne ističe (Warren, 2006). Heuristički sadržaji procesa provjeravanja i utvrđivanja alibija obuhvataju primjenu svih raspoloživih kriminalističko-taktičkih, tehničkih i metodičkih sredstava i postupaka kako bi se prikupile sve neophodne informacije o prisustvu, odnosno odsustvu osumnjičene osobe sa mjesta izvršenja krivičnog djela.

Nosioци ili izvori kriminalističkih informacija o alibiju mogu biti materijalne ili psihičke prirode, gdje se prvi javljaju u formi predmeta i tragova krivičnog djela, dok psihičke čine engrami osoba koje su bile u kontaktu sa krivičnim djelom (Krivokapić, Žarković i Simonović, 2003). Iako su oba izvora informacija (personalni i materijalni) podjednako važna za proces provjeravanja i utvrđivanja alibija, fokus ovog rada je elaboriranje taktike provjeravanja i utvrđivanja alibija pomoću informacija iz personalnih izvora. S tim u vezi, radom se želi prikazati da je proces prikupljanja informacija od pojedinih kategorija osoba i ocjene njihovih iskaza determiniran poznavanjem niza psihologijskih sadržaja. Naime, za predmetnu temu posebno je važno pitanje ocjene vjerodostojnosti iskaza o alibiju, s obzirom na to da iskaz osobe u okvirima kriminalističke djelatnosti predstavlja izvor informacija o određenom kriminalnom događaju, odnosno izvor saznanja o činjenicama (Simonović, 1997). Nadalje, kako davalac informacije čini neizostavnu komponentu komunikacijskog sistema, za provjeravanje i utvrđivanje alibija posebno je važno poznavanje osnovnih tipova osoba koje se mogu pojaviti kao izvori informacija, odnosno njihovih osobnosti (Pavišić, Modly i Veić, 2006). U kontekstu ovog diskursa, treba istaći, da određene psihologijske studije o alibiju (Olson i Wells, 2004) posebno referiraju na pojam 'davaoca alibija' (odnosi se na osumnjičenu ili optuženu osobu), navodeći da postoje određene karakteristike ove osobe koje utječu na to da se njenom alibiju manje ili više vjeruje (npr. ranija osuđivanost osobe). Također, pored davaoca alibija, studije eksperimentalne psihologije govore i o osobama koje potkrepljuju alibi osumnjičenog, navodeći da je u tom smislu važno praviti distinkciju između takozvanih motiviranih (zainteresiranih) i nemotiviranih (nezainteresiranih) osoba (Lindsay, Lim, Marando i Cully, 1986; Turtle i Burke, 2002, cit. u Krioukova-

Shpurik, 2003, s. 9; Olson i Wells, 2004). Preciznije, Olson i Wells (2004) smatraju, da je za procjenu vjerodostojnosti iskaza važno praviti razliku između tri vrste osoba koje potvrđuju alibi: *motivirani poznanik* (za kojeg je izvjesno da neće griješiti, ali može lagati), *potpuni neznanac* (koji nije motiviran da laže, ali može griješiti), i *nemotivirani poznanik* (koji nije motiviran da laže za osobu, i također nije izvjesno da će pogriješiti prilikom identifikacije osobe).

Polazeći od iznesenog, držimo da je poznavanje takozvane ‘psihologije alibija’ značajno za organiziranje pravilne taktike provjeravanja i utvrđivanja alibija pomoću informacija iz personalnih izvora. Stoga je i intencija ovog rada predstaviti kriminalističku taktiku prikupljanja obavijesti o alibiju kroz prizmu psihologijskog konteksta ovog fenomena.

2. PROVJERAVANJE I UTVRĐIVANJE ALIBIJA U PROCESU KRIMINALISTIČKE OBRADJE

Provjeravanje i utvrđivanje alibija predstavlja učestalu operativno-taktičku djelatnost kriminalističkih istražilaca, s obzirom na to da se veliki broj osoba, primarno osumnjičenih za izvršenje određenog krivičnog djela, upravo poziva na alibi kako bi dokazali svoju nevinost. Radi se o kompleksnom kriminalističkom zadatku, koji u okvirima kriminalističke obrade implicira otkrivačku djelatnost usmjerenu ka provjeravanju, utvrđivanju i razjašnjavanju svih činjenica koje se odnose na istaknuti alibi. Ova kompleksnost uslovljena je faktom da istaknuti alibi uvijek predstavlja nepouzdanu okolnost na koju primarno indicira kriminalistička praksa, navodeći brojne slučajeve konstruiranja lažnih alibija i u tu svrhu prikrivanja određenih činjenica. Također, na varljivost alibija upozoravaju i brojne studije iz psihologijske oblasti, a koje se ne smiju zanemariti zbog važnosti interakcije istražne psihologije i kriminalističkog istražnog procesa. Stoga svaki istaknuti alibi valja oprezno i temeljito provjeravati u toku kriminalističke obrade, što podrazumijeva primjenu širokog dijapazona kriminalističkih aktivnosti.

Kriminalističko spoznajna djelatnost ovlaštenih službenih osoba u toku kriminalističke obrade usmjerena je na utvrđivanje i razjašnjavanje svih činjenica koje se odnose na alibi neke osobe, a njen specifikum uvjetovan je posebnostima svakog konkretnog kriminalnog događaja, kao i drugim okolnostima u kojima se odvija istraga. Značajno je naglasiti, da iako ovlaštene službene osobe u toku kriminalističke obrade mogu izuzetno poduzimati i pojedine radnje dokazivanja kako bi se otkrile i utvrdile određene činjenice u vezi sa alibijem, ipak, provjeravanje i utvrđivanje alibija u ovoj fazi predstavlja primarno operativno-taktičku a ne procesnu djelatnost. Radi se naime o radnjama i mjerama heurističke kriminalistike, gdje kvaliteta provjeravanja i utvrđivanja alibija uveliko zavisi od stručnog znanja i profesionalnog iskustva kriminalističkog istražioca.

Iako u najvećem broju slučajeva provjeru alibija inicira osumnjičena osoba, s obzirom na to, da su po prirodi stvari, određene činjenice koje omogućavaju njegovo provjeravanje i utvrđivanje primarno poznate ovoj osobi, treba istaći, da nije rijedak broj i onih situacija u kojima ovlaštene službene osobe po vlastitoj inicijativi vrše provjeru alibija u toku kriminalističke obrade. Neovisno o porijeklu ove inicijative, od ovlaštenih službenih osoba se zahtijeva da u procesu provjeravanja i utvrđivanja alibija, istinito i potpuno utvrde relevantno činjenično stanje, te da u skladu sa načelom taktičko-tehničke slobode poduzimaju one mjere i radnje koje su najpogodnije za utvrđivanje istine. U kontekstu ovog djelovanja, posebno valja istaknuti i obavezu ovlaštenih službenih osoba da ispituju i utvrđuju činjenice *in favorem* osumnjičene osobe, s obzirom na to da nevine osobe često nisu u mogućnosti da osiguraju dokaze koji podržavaju njihov alibi (Olson i Wells, 2004). S tim u vezi, Aleksić i Škulić (2007, s. 211) navode, da nevinna osoba uvijek teže dokazuje svoj alibi, jer se, u pravilu, ne može sjetiti svih detalja kao što to čini krivac koji planira vlastiti alibi.

Kada je identificirana vjerovatno osumnjičena osoba, kriminalistički istražilac treba pažljivo provjeriti njen alibi (na vlastitu ili inicijativu osumnjičene osobe), odnosno sve informacije koje mogu poslužiti kao podrška izjavi osumnjičene osobe glede alibija (Osterburg i Ward, 2014). Kako bi se izvršila provjera alibija, odnosno utvrdilo njegovo postojanje ili nepostojanje, ovlaštene službene osobe će u okviru kriminalističke obrade (a u nekim slučajevima i kriminalističke kontrole) poduzeti određene operativno-taktičke radnje i mjere. Izbor operativno-taktičkih radnji i mjera zavisiće od karaktera početne situacije konkretnog krivičnog događaja, koji je i povod za poduzimanje otkrivačke djelatnosti ovlaštenih službenih osoba. Važno je naglasiti, da provjeravanje alibija određene osobe treba smatrati hitnom kriminalističkom radnjom, za čije poduzimanje je presudno prethodno utvrđivanje mjesta i vremena izvršenja krivičnog djela. Svakako, pored faktora mjesta i vremena izvršenja, u obzir se neizostavno uzimaju i drugi elementi značajni za provjeravanje i utvrđivanje alibija, a radi se o sljedećim: način i sredstvo izvršenja krivičnog djela; materijalni i personalni izvori informacija; utvrđivanje motiva; upoznavanje odnosa između žrtve i počinioca; efikasna primjena savremenih kriminalističkih metoda za pronalaženje, fiksiranje i utvrđivanje upotrebne vrijednosti pronađenih predmeta i tragova; i detaljno upoznavanje sa okolnostima koje su bile prisutne *ante delictum*, *tempore delictum* i *post delictum* (Balević, 1999, s. 112). Sva saznanja do kojih se dođe primjenom operativno-taktičkih radnji i mjera imat će karakter kriminalističke operativne informacije, i činit će dokaz u logičkom smislu riječi (Simonović, 2004, s. 108).

3. ZNAČAJ PRIKUPLJANJA OBAVIJESTI KOD PROVJERAVANJA I UTVRĐIVANJA ALIBIJA

Prikupljanje obavijesti predstavlja iznimno važnu operativno-taktičku radnju koju u okviru kriminalističke obrade poduzimaju kriminalistički istražioci kako bi se prikupile sve obavijesti koje mogu biti relevantne za provjeravanje i utvrđivanje alibija neke osobe. Iako se pod pojmom prikupljanja obavijesti podrazumijeva kako prikupljanje izjava od građana, tako i prikupljanje svih drugih saznanja u okviru otkrivačke djelatnosti ovlaštenih službenih (npr. prikupljanje podataka iz raznih dokumenata), u radu će se elaborirati taktika prikupljanja obavijesti od građana kao personalnih izvora informacija. Stoga treba reći, da se ova operativno-taktička radnja u svojoj osnovi sastoji od pronalaženja osoba i uzimanja izjava na neformalan način, te predstavlja radnju osiguranja dokaza izjavama osoba u spoznajnom kriminalističkom smislu (Simonović, 2004). Krivokapić (2005) navodi da je njena svrha utvrđivanje materijalne i procesne presumptivnosti osumnjičenog i svjedoka, odnosno, stvaranje uslova da se iskazi ovih osoba osiguraju kao dokazi u kasnijem postupku. Obavijesti se mogu prikupljati od osoba koje se sumnjiče da su počinioci krivičnih djela, te osoba koje imaju neposredna ili posredna saznanja o krivičnom djelu ili počiniocu.

Prema krivičnopravnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (Zakon o krivičnom postupku BiH (član 219.), FBiH (član 234.), RS (član 227.) i BD BiH (član 219.)), ovlaštena službena osoba može prikupljati potrebne izjave od osoba, i o tome sastaviti zapisnik ili službenu zabilješku. Izraz "prikupljanje izjava" ne podrazumijeva uzimanje izjava u smislu odredbi Zakona o krivičnom postupku koje se odnose na saslušanje svjedoka, odnosno osumnjičenog. Ciljevi ispitivanja osumnjičenog su predočavanje okrivljenja i pružanje mogućnosti za odbranu, kao i razjašnjavanje subjektivnih i objektivnih okolnosti krivičnog djela, kako bi se mogli potvrditi ili odbaciti osnovi sumnje protiv njega. (Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, 2005, s. 234).

Pod prikupljanjem izjava od građana, treba smatrati prikupljanje saznanja o krivičnom djelu i počiniocu, te o svim drugim okolnostima koje mogu biti od koristi u krivičnom postupku. (Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, 2005, s. 595). Prilikom vršenja ove radnje, ovlaštene službene osobe mogu izdati poziv osobi da dođe u službene prostorije, ali samo pod uslovom da se u pozivu jasno naznače razlozi pozivanja određene osobe. Nadalje, zakonodavac je izričit kada je riječ o tome da li su građani dužni davati obavijesti ovlaštenim službenim osobama. Naime, osoba koja se poziva ne mora dati nikakvu izjavu, niti odgovarati na pitanja koja joj postavlja kriminalistički istražilac, osim davanja ličnih podataka.

Iako je za primjenu ove neprocesne, operativno-taktičke radnje karakteristično da se o zaprimljenim i prikupljenim obavijestima sačinjava službena zabilješka, čija forma nije niti formalno, niti procesno propisana, te ne

sadrži pravne pouke osobi od koje je obavijest zaprimljena, zakoni o krivičnim postupcima u BiH predviđaju i mogućnost sačinjavanja zapisnika. Tako je decidno propisano da će ovlaštena službena osoba prilikom prikupljanja izjava postupiti u skladu sa procesnim odredbama o pružanju pouke osumnjičenom o njegovim pravima i toku saslušanja svjedoka (Zakon o krivičnom postupku BiH (član 219. st. 3.), FBiH (član 234. st. 3), RS (član 227. st. 3) i BD BiH (član 219. st. 3)). Naime, kad god je to moguće, izjave od građana treba uzimati u formi zapisnika, dok službene zabilješke treba sačinjavati u svim onim situacijama kad je uzimanje izjave na zapisnik “nemoguće, neprikladno ili neodgovarajuće u odnosu na upotrebnu vrijednost primljene obavijesti, te kredibiliteta i spremnosti građanina da nastupi u aktivnijoj procesnoj ulozi“ (Savjet Vijeće Evrope i Evropska komisija, 2005, s. 595).

Kada je riječ o provjeravanju i utvrđivanju alibija u okviru radnje prikupljanja obavijesti, treba istaći da se osumnjičena osoba u najvećem broju slučajeva poziva na alibi upravo tokom njenog obavljanja. U situacijama kada osumnjičena osoba ne ističe svoj alibi, obavijesti glede ove okolnosti prikupljaju se na vlastitu inicijativu ovlaštenih službenih osoba. Pored prikupljanja informacija od vjerovatno osumnjičene osobe, u okviru radnje prikupljanja obavijesti, kriminalistički istražioc i vrše provjeru alibija pronalaženjem i svih drugih osoba koje bi mogle dati određene informacije o alibiju osumnjičene osobe (npr. očevici događaja, osobe koje su na indirektan način upoznate sa određenim činjenicama u vezi sa izvršenim krivičnim djelom). S obzirom na to da se radi o prikupljanju informacija iz personalnih izvora, obavezno se imaju primijeniti opća kriminalističko taktičko-tehnička pravila u pogledu iskaza osoba, ali i ona posebna koja se odnose na obavljanje razgovora sa pojedinim kategorijama osoba (npr. žene, maloljetnici, starije osobe). Kako osnovne oblike prikupljanja obavijesti od građana čine informativni (obavijesni) razgovor i intervju, veoma je važno da prilikom prikupljanja obavijesti o alibiju, kriminalistički istražilac uskladi svoj taktički i psihološki pristup sa navedenim situacijama (pozicijama) u kojima se građanin kao davalac informacije može naći. Posmatrano sa aspekta počinioca krivičnog djela, osnovna karakteristika informativnog (obavijesnog) razgovora jeste stalna opreznost i tendencija uskraćivanja izjava, što je djelimično prisutno i kod intervjuja, jer čak i dobronamjerni građani razmišljaju i kalkuliraju o mogućim posljedicama svog iskaza (Roso, 1995, s. 10).

4. TAKTIKA PROVJERAVANJA I UTVRĐIVANJA ALIBIJA POMOĆU INFORMACIJA IZ PERSONALNIH IZVORA

S obzirom na to da se u postupku provjeravanja i utvrđivanja alibija neizostavno koriste personalni izvori informacija, vjerovatno svojstvo osobe od koje će se informacije prikupljati, određuje i samu taktiku, odnosno oblik prikupljanja obavijesti (Pavišić et al., 2006). Kao dva temeljna oblika prikupljanja

obavijesti od građana u toku kriminalističke obrade javljaju se informativni (obavijesni) razgovor i intervju, gdje prvi za cilj ima prikupljanje informacija od osoba koje se sumnja da su direktno ili indirektno involvirane u izvršenje određenog krivičnog djela, dok drugi implicira prikupljanje informacija od osoba koje nisu osumnjičene za izvršenje krivičnog djela (Buckley, 2005; cit. u Berg, 2008, s. 104). Stoga se i u situaciji kada je potrebno prikupiti obavijesti o alibiju, građanin može naći u poziciji osobe za koju se sa razlogom sumnja da je počinila krivično djelo ili osobe koja ima neposredna ili posredna saznanja o krivičnom djelu ili počinocu (npr. oštećene osobe, svjedoci očevici, svjedoci po čuvenju). Glede potonjeg, dodatno treba istaći, da se može se raditi o građanima koji su spremni da govore neistinu u korist osumnjičene osobe, dobronamjernim građanima ili saradničkim vezama policije (informatori, operativne veze).

4.1. Taktika vođenja informativnog (obavijesnog) razgovora

Informacije koje u vezi alibija iznose osobe za koje se pretpostavlja da su izvršiocri krivičnih djela predstavljaju podatke od značaja za operativno postupanje ovlaštenih službenih osoba u toku kriminalističke obrade. Temeljem iskaza potencijalno osumnjičenih osoba (u daljem tekstu: osumnjičene osobe) otkrivaju se i druge informacije važne za provjeravanje i utvrđivanje alibija, odnosno drugi izvori informacija. Prilikom obavljanja informativnog (obavijesnog) razgovora na okolnost alibija, ovlaštene službene osobe najčešće su suočene sa izjavom osumnjičene osobe da se ona u vrijeme izvršenja krivičnog djela za koje se tereti, nalazila na nekom drugom mjestu, a ne mjestu njegovog izvršenja. U nastojanju da dokaže navedeno, odnosno svoju svoju nevinost, osumnjičena osoba nudi razne informacije, pozivajući se tom prilikom i na njihove izvore. Tada se kriminalističko postupanje ovlaštenih osoba imperativno usmjerava ka poduzimanju svih potrebnih operativno-taktičkih mjera i radnji kako bi se navodi ove osobe provjerili.

Taktika vođenja razgovora sa osumnjičenom osobom koja se poziva na alibi nalaže, da se ova osoba najprije izjasni u pogledu okolnosti gdje se nalazila u vrijeme izvršenja krivičnog djela (tačno vrijeme i mjesto), te da navede sve okolnosti koje su joj poznate u vezi sa izvršenjem djela. Nadalje, ako se osumnjičena osoba poziva na određene persone koje treba da potvrde njen alibi, od iste treba zatražiti da navede ime i adresu svake osobe za koju smatra da može potvrditi njen alibi, kao i što više detalja o svakoj osobi (npr. u kakvom je odnosu sa ovim osobama, čime se osobe bave, itd) [Krivokapić, 1997]. Ako su imena i adrese potencijalnih svjedoka nepoznati osobi koja se poziva na alibi, onda treba tražiti da navede sve druge informacije koje mogu pomoći da se oni pronađu. Treba znati da osumnjičena osoba kao potencijalne svjedoke alibija najčešće navodi njoj bliske osobe (porodica, rodbina i prijatelji), odnosno, osobe koje su motivirane da joj pomognu. Stoga se od kriminalističkih

istražilaca očekuje da prikupljanjem obavijesti dođu do što objektivnijih saznanja o spornim činjenicama (Deljkic, 2012a). U situacijama kada osumnjičena osoba navodi više osoba koje trebaju da potvrde njen alibi, izuzetno je važno da se razgovori obavljaju pojedinačno sa svakom osobom, kako bi se spriječilo njihovo međusobno dogovaranje, te otkrio lažan alibi. Glede potonjeg, treba znati da je konstruiranje lažnog alibija jedna od učestalih karakteristika počinitelaca krivičnih djela, koji s tim ciljem poduzimaju i određene pripreme. Navedeno se odnosi kako na samo davanje što uvjerljivijeg vlastitog iskaza u pogledu alibija, tako i na pripremanje drugih osoba da produciraju što uvjerljiviji, odnosno vjerodostojniji iskaz o ovoj okolnosti. Stoga je važno, da se tokom vođenja informativnog razgovora insistira na iznošenju što više detalja, kako bi se osumnjičena osoba dovela u situaciju da se izjasni i onim aspektima alibija koji su najvjerovatnije ostali izvan dogovora sa potencijalnim svjedocima (Balević, 1999). Međutim, ovdje valja upozoriti, da lažan iskaz osumnjičene osobe ne znači i da je ona stvarno kriva. Naime, moguće je da i nevine osobe iznose lažan iskaz u pogledu svog alibija, a razlozi mogu biti različiti: nevino osumnjičena osoba nije izabrala istinu kao svoju odbranu; nevino osumnjičena osoba nije izvršila određeno krivično djelo, ali iz određenog razloga skriva neki događaj koji se desio u isto vrijeme na istom mjestu, pa se stoga ova osoba ne može pozvati na svoj stvarni alibi; osumnjičena osoba je u isto vrijeme izvršila drugo krivično djelo, dok je nevinu u pogledu djela za koje se tereti, te se zbog izvršenja drugog krivičnog djela ne može pozvati na svoj stvarni boravak (Vodinelic, 1996, s. 56). Stoga ocjena vjerodostojnosti dobivenog iskaza od osumnjičene osobe u pogledu alibija implicira obligatorno poduzimanje određenih pripremnih radnji. Pripreme moraju obuhvatiti temeljito upoznavanje i proučavanje svih činjenica koje su u vezi sa izvršenim krivičnim djelom i počinioem, kojom prilikom je potrebno što detaljnije upoznati ličnost osumnjičenog, kako bi se mogla izvršiti ocjena opće vjerodostojnosti ove osobe kao davaoca iskaza. Ocjenjivanje vjerodostojnosti osobe koja daje iskaz podrazumijeva uzimanje u obzir sljedećih osobina ličnosti: stepen psihičke normalnosti, spol, uzrast i životna dob, sugestibilnost i karakter (Delić, 2003).

U cilju detekcije lažnog alibija, posebnu pažnju treba obratiti na simptomatsku sliku osumnjičene osobe, koja je, za razliku od verbalnog iskazivanja, manje podložna samokontroli ispitanika (Krivokapić, 2005, s. 371). Iako ne postoji jedinstven obrazac ponašanja povezan sa istinom ili deceptijom, Inbau, Reid, Buckley i Jayne (2015, s. 68) su stajališta da je kod osumnjičene osobe uvijek potrebno istovremeno evaluirati tri komunikacijska kanala: verbalni (izbor riječi i njihov raspored u izjavi); paralingvistički (karakteristike govora izvan izgovorene riječi) i neverbalni (držanje, pokreti ruku i nogu, kontakt očima i izrazi lica).

U svim onim situacijama kada je iskaz osumnjičene osobe glede alibija sumnjiv u smislu unaprijed pripremljenog iskaza (npr. upadljivo proturječi ustaljenim životnim navikama i psihofizičkim mogućnostima osumnjičene osobe, iznosi se previše detalja, nevjerovatnih zapažanja, stereotipnih formulacija, i dr.), pokazalo se korisnim takve iskaze provjeravati na način da se od osobe zatraži da svoje opažanje ispriča suprotno od hronološkog reda, jer na taj način je teško ispričati izmišljenu priču jer zahtijeva od osobe veliku koncentraciju (Roso, 1995). Bowden (2013) također ističe da je osobi koja iznosi lažan alibi jako teško sastaviti fiktivnu priču koja će u obzir uzeti sve moguće elemente. Stoga ovaj autor sugerira, da se u takvim situacijama uvode nepoznati elementi koji će predstavljati izazov za konstruiranu lažnu priču o alibiju, na način da će osumnjičenu osobu navesti da producira još više laži kako bi fabriciranu priču prilagodila novim informacijama. Nadalje, u kontekstu ocjene vjerodostojnosti iskaza o alibiju, treba imati na umu, da rezultati određenih psihologijskih studija (Granhag, Strömwall i Jonsson, 2003) pokazuju da nekonzistentnost u iskazivanju ne implicira uvijek deceptiju. Naime, osobe koje govore istinu, u pravilu će pokušati da rekonstruiraju događaje koje su doživjeli, te će stoga priroda njihove memorije do određenog nivoa narušiti konzistentnost. Finalno, ako se utvrdi da je iskaz osumnjičene osobe u odnosu na alibi istinit, treba napomenuti da takva situacija još uvijek ne isključuje apsolutno njenu involviranost u izvršeno krivično djelo, s obzirom na to da osoba može biti saučesnik u djelu (Krivokapić, 2005).

4.2. Taktika vođenja intervjua

Izjave građana kao potencijalnih svjedoka u procesu provjeravanja i utvrđivanja alibija, predstavljaju iznimno važan izvor saznanja za kriminalističkog istražioca. Informacije se prikupljaju od osoba koje imaju ili mogu imati potrebna znanja o krivičnom djelu i njegovom počinocu, a u osnovi se radi o žrtvama krivičnih djela (oštećenim osobama), svjedocima očevicima i svjedocima po čuvenju. Iako su iskazi pomenutih osoba važni za provjeravanje i utvrđivanje alibija, treba znati da ispitivanje pouzdanosti i tačnosti informacija koje daju građani kao potencijalni svjedoci čini temelj taktičkog postupanja prilikom vođenja intervjua. Dobivanje potrebnih informacija od svjedoka predstavlja nimalo jednostavan kriminalistički zadatak, s obzirom na to da su iskazi o opažanju utemeljeni na njihovim interesima, prioritetima i predrasudama (Swanson, Chamelin i Territo, 2003, s. 122). Stoga se u procesu kriminalističkog otkrivanja i vrednovanja informacija iz personalnih izvora, u obzir moraju uzeti svi faktori koji mogu diferentno utjecati na pouzdanost i tačnost informacija, a što se primarno odnosi na psihološke faktore. Štaviše, organiziranje pravilne taktike vođenja kriminalističkog intervjua implicira izučavanje zakonomjernosti formiranja iskaza kod potencijalnih svjedoka, te njihovih psiholoških karakteristika (Deljkic,

2012b). U situacijama kada je potrebno izvršiti provjeru istaknutog alibija, osumnjičena osoba najčešće navodi osobe koje treba da potvrde njen alibi. Radi se naime o potencijalnim svjedocima od kojih se očekuje da iznesu svoja opažanja u odnosu na alibi koji ističe osumnjičena osoba. Međutim, treba znati da postoje i situacije kada osumnjičena osoba navodi da se u vrijeme izvršenja krivičnog djela nalazila na nekom drugom mjestu, ali da u tom momentu nije bilo osoba koje to mogu potvrditi, ili se pak kao vjerovatni svjedoci navode osobe koje ne postoje ili su umrle. Također, ovlaštene službene osobe mogu potencijalne svjedoke tražiti i na sopstvenu inicijativu kako bi se izvršila provjera iskaza osumnjičene osobe u pogledu alibija. Dodatno treba naglasiti, da postoje i takve situacije u kojima građani iz različitih razloga ne žele dati nikakve obavijesti, ali i one kada su unaprijed instruirani da lažno iskazuju u korist osumnjičene osobe, a što je dosta čest slučaj upravo sa svjedocima alibija.

Kada je riječ o ocjenjivanju istinitosti i vjerodostojnosti iskaza potencijalnih svjedoka (u daljem tekstu: svjedok), veoma je važno utvrditi tko su u stvari osobe koje se javljaju kao izvori informacija o alibiju, odnosno, kakva je njihova motivacija za davanje informacija. Drugim riječima, treba utvrditi da li se radi o takozvanim motiviranim (zainteresiranim) ili nemotiviranim svjedocima alibija, gdje se u prvom slučaju misli na osobe koje imaju interesa da pomognu osumnjičenoj osobi (npr. porodica i prijatelji). Međutim, važno je istaći, da motiviranost može imati i negativni smisao, a radi se o situacijama kada takozvani motivirani (zainteresirani) svjedoci namjerno daju lažne izjave kako bi odrekli osumnjičenoj osobi kod dokazivanja alibija (npr. zbog mržnje, osvete, ljubomore, i dr.). Također, važno je naglasiti da iako treba postojati kritičnost prema iskazu motiviranih (zainteresiranih) svjedoka alibija, ne smije se zaboraviti da i ovi svjedoci mogu dati istinite iskaze, s obzirom na to da veliki broj osoba najviše vremena provodi upravo sa svojom porodicom, rodbinom i prijateljima (Olson i Wells, 2004). Nadalje, pored motiviranih ili zainteresiranih svjedoka, postoje i takozvani nemotivirani (nezainteresirani) svjedoci, odnosno građani koji nisu niti u kakvom odnosu sa osumnjičenom osobom (potpunim neznanci). Određena istraživanja o institutu alibija navode, da se prilikom ocjenjivanja vjerodostojnosti iskaza svjedoka alibija, najviše vjeruje upravo nemotiviranim svjedocima. Međutim, valja upozoriti, da i nezainteresirani svjedoci, uprkos dobroj namjeri, mogu dati subjektivno istinit, ali objektivno netačan iskaz (Roso, 1995). Stoga je prilikom vođenja intervjua potrebno utvrditi u kakvom se odnosu nalazi svjedok alibija prema određenom događaju.

Taktika vođenja intervjua sa građanima nalaže da se obavezno prikupi što više informacija o sugovorniku, kako bi se pravovremeno spoznala spremnost osobe da govori istinu, te ocijenili i iskazi svih drugih svjedoka alibija kroz prizmu njihovih odnosa i veza (Roso, 1995; Vodinelić, 1996). Važna indicija koja ukazuje na lažan iskaz svjedoka alibija je detaljno, precizno, sa fotografskom tačnošću iznošenje određenih podataka. Međutim, u takvim situacijama, gdje

postoji veoma detaljno izjašnjavanje o određenim okolnostima, svjedok alibija pak neće biti u mogućnosti da se detaljno izjasni o drugim okolnostima, koje je prema činjeničnom stanju morao da zapazi (Vodinelic, 1961; Roso, 1995). S tim u vezi, Vodinelic (1961, s. 23) navodi da razgovor sa svjedokom alibija koji daje lažni iskaz treba da traje što duže, s obzirom na to da ovakav svjedok ne može dugo lagati bez kontradikcija. Ovaj autor također ističe važnu ulogu postavljanja velikog broja prividno nevažnih pitanja svjedoku alibija, za koja nije vjerovatno da je svjedok pripremio lažan odgovor. Naime, odgovarajući na ovakva pitanja, svjedok alibija mora doći u proturječje ne samo sa vlastitim iskazivanjem, već i iskazima osumnjičene osobe, ostalih svjedoka alibija, te svim drugim prikupljenim informacijama koje se odnose na konkretan slučaj (Vodinelic, 1961, s. 24. također navodi da je moguće i da se dobronamjerni svjedoci spotaknu na ovakve kontradikcije). Ovdje je važno istaći, da u slučajevima kada postoji lažni iskaz svjedoka alibija, taktika vođenja intervjuja mora biti usmjerena na otkrivanje pozadine takvog postupanja svjedoka, odnosno, utvrđivanje da li se radi o svjesnom ili nesvjesnom iznošenju neistinitih informacija. Kako bi se utvrdilo da li se radi o unaprijed pripremljenom lažnom iskazu svjedoka alibija, treba pažljivo ispitati da li je došlo do kontakata između osumnjičene osobe i svjedoka, odnosno, da li je i kada postojala mogućnost dogovora, te da li je do toga došlo (Vodinelic i Aleksić, 1990). Valja upozoriti, da svjedoci alibija mogu dati i nesvjesno lažan iskaz, jer mogu biti žrtve namjerne obmane od strane počinioca krivičnog djela ili pak žrtve vlastitih grešaka u percepciji i tumačenju pojedinih okolnosti (Aleksić i Milovanović, 1994). Stoga prilikom vođenja razgovora sa svjedocima alibija posebnu pažnju treba posvetiti objektivnim i subjektivnim okolnostima pod kojima su oni opažali (Vodinelic, 1996). Tačnije, veoma je značajno utvrditi kakvi su fizički uslovi postojali na mjestu opažanja (npr. kakva je bila vidljivost, osvjetljenost, udaljenost, itd.), da li je svjedok bio pod utjecajem stresa, šta je svjedok radio u momentu opažanja, postoje li kod svjedoka određeni nedostaci fizičke i mentalne naravi koji su mogli utjecati na njegovu sposobnost opažanja, pamćenja i reproduciranja. Od svjedoka uvijek treba tražiti da iznese što više detalja u pogledu vremena i mjesta izvršenja krivičnog djela, odnosno mjesta i vremena opažanja. Tom prilikom je posebno važno utvrditi da li se alibi proteže na čitavo kritično vremensko razdoblje ili samo na dio.

Posebnu pažnju treba posvetiti prikupljanju informacija od građana koji imaju neposredna iskustva u vezi sa određenim krivičnim događajem. Iako su iskazi svjedoka očevidaca izuzetno vrijedni za provjeru alibija, treba imati na umu da se iskazi ove kategorije svjedoka općenito smatraju nepouzdanim (Benton, Ross, Bradshaw, Thomas i Bradshaw, 2005). Stoga se prilikom vođenja intervjuja sa svjedocima očevicima u obzir moraju uzeti tri vrste faktora koji utječu na pouzdanost njihovog iskazivanja, a radi se najprije o prirodi krivičnog djela i situacije u kojoj se određeni događaj posmatrao (npr. vidljivost, vremenski period opserviranja, distanca sa koje se posmatrao događaj, poznavanje počinioca

krivičnog djela i mjesta događaja); zatim karakteristikama osobe (npr. njihove mogućnosti, slabosti, starosna dob); te vremenu koje je proteklo od momenta opažanja (Kebbell i Wagstaff, 1999; cit. u Heaton- Armstrong et al., 2006, s. 63). Također, kriminalistički istražioci trebaju znati da se kod svjedoka očevidaca mogu javiti greške tokom svih faza nastanka iskaza, odnosno, prilikom opažanja, memoriranja i reproduciranja. Dodatno treba istaći, da su svjedoci veoma podložni sugestijama koje se odnose na njihovo memoriranje događaja (Loftus i Ketcham, 1983. cit. u Brigham i Hyme, 2001, s. 303). Stoga je svjedocima potrebno pomoći pri rekonstruiranju alibija, s obzirom na to da, protok vremena uveliko otežava rekonstruiranje događaja iz prošlosti. Navedeno se može postići primjenom tehnike kognitivnog intervjua, koja za cilj ima "poboljšanje memorije" kod svjedoka, kako bi se oni prisjetili što je moguće više detalja o okolnostima određenog krivičnog djela (Aleksić i Škulić, 2007; Fisher, 2010).

Nadalje, kada su u pitanju svjedoci očevici, posebnu pažnju treba obratiti na pojedine osobe koje se mogu javiti kao svjedoci očevici, gdje se prevashodno misli na žrtve krivičnih djela, te žene, djecu, maloljetnike i starije osobe kao posebne kategorije. Taktika vođenja razgovora sa pobrojanim osobama implicira individualizirani pristup, odnosno, uvijek mora biti prilagođena ličnosti subjekta od kojeg se informacije prikupljaju. Prilikom ocjene vjerodostojnosti iskaza žrtve, treba imati u vidu prirodu krivičnog djela, neposredne posljedice koje je žrtva izvršenjem krivičnog djela pretrpjela, stepen u kome je žrtva doprinijela izvršenju krivičnog djela, te utjecaj psihološkog faktora na sve segmente iskaza tokom njegovog formiranja, a posebno na psihičke procese opažanja i iskazivanja (Aćimović, 1981; cit. u Delić, 2003, s. 125). Kada se informacije o alibiju prikupljaju od žena, djece, maloljetnih i starijih osoba, moraju se obavezno uzeti u obzir njihove psihofizičke osobine kako bi se pravilno ocijenila vjerodostojnost njihovih iskaza.

5. ZAKLJUČAK

Polazeći od prethodno izloženog, može se konkludirati da provjeravanje i utvrđivanje alibija pomoću informacija iz personalnih izvora predstavlja važan segment procesa otkrivanja i krivičnih djela i njihovih počinitelja. Ovaj heuristički zadatak implicira pronalaženje osoba u cilju osiguranja relevantnih operativnih informacija, koje će u toku kriminalističke obrade predstavljati orijentaciono-eliminacione indicije glede prisustva određene osobe na mjestu izvršenja krivičnog djela. Imperativ kriminalističkog djelovanja mora biti brzo i iznenadno postupanje, kako bi se osigurala blagovremenost otkrivanja informacija iz personalnih izvora.

Važno je naglasiti, da temelj taktike provjeravanja i utvrđivanja alibija pomoću informacija iz personalnih izvora čini postupak provjeravanja istinitosti iskaza osoba, a koji kumulativno treba obuhvatiti: provjeru sadržaja iskaza, ocjenu opće vjerodostojnosti davaoca iskaza, te upoređivanje sadržine iskaza sa drugim informacijama koje su prikupljene kako iz personalnih, tako i materijalnih izvora. Radi se ustvari o psihologijskom konstruktivnom vjerovanju u alibi, kojim se uvijek moraju koristiti kriminalistički istražitelji kada vrše njegovo provjeravanje i utvrđivanje. Dodatno treba napomenuti, da posebna pažnja mora biti usmjerena ka informacijama koje daju potencijalni svjedoci alibija, s obzirom na to da su ove osobe često motivirane da produciraju lažne iskaze u korist osobe koja se sumnjiči za izvršenje krivičnog djela. Mišljenja smo da u svim slučajevima kada postoji pristanak osobe, treba vršiti poligrafsko ispitivanje u cilju provjeravanja alibija.

Uvažavajući značaj informacija dobivenih iz personalnih izvora, držimo da taktika prikupljanja obavijesti od građana u cilju provjeravanja i utvrđivanja alibija mora biti utemeljena na planskom djelovanju ovlaštenih službenih osoba. Navedeno podrazumijeva poduzimanje kvalitetnih priprema za vođenje razgovora kako sa osobama koje se sumnjiče za izvršenje krivičnog djela, tako i potencijalnim svjedocima alibija.

Finalno, provjeravanje i utvrđivanje alibija ne smije biti limitirano samo na primjenu informacija iz personalnih izvora, već se neizostavno mora tragati i za materijalnim nosiocima kriminalističkih informacija. U izvještaju o izvršenom krivičnom djelu mora se obavezno navesti provjera alibija ako je vršena, kao i sve informacije koje su prikupljene u cilju njegovog utvrđivanja.

6. LITERATURA

1. Aleksić, Ž. i Milovanović, Z. (1994). *Kriminalistika*. Beograd: Parton.
2. Aleksić, Ž. i Škulić, M. (2007). *Kriminalistika (peto izmjenjeno i dopunjeno izdanje)*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
3. Balević, V. (1999). *Alibi u kriminalistici i krivičnom pravu*. Beograd : Ralex.
4. Benton, T. R., Ross, D. F., Bradshaw, E., Thomas, W. N., Bradshaw, G. S. (2006). Eyewitness memory is still not common sense: Comparing jurors, judges and law enforcement to eyewitness experts. *Applied Cognitive Psychology*, 20 (1), 115-129.
5. Berg, B. L. (2008). *Criminal Investigation (Fourth edition)*. New York: McGraw-Hill.
6. Bowden, J. (2013). *Interview and interrogation: Breaking the alibi*.

- Policeone.com (17.09.2013). Preuzeto 05. 09.2015. sa: <https://www.policeone.com/investigations/articles/6445010-Interview-and-interrogation-Breaking-the-alibi/>.
7. Brigham, J. C. i Hyme, H. S. (2001). Dealing with fallible eyewitness evidence: How scientific research and expert testimony can help, Part I. *Trial Lawyer*, 24 (5), 301-307.
 8. Delić, N. (2003). Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku. Beograd: Dosije.
 9. Deljković, I. (2012a). Kriminalistički spoznajni proces: Utvrđivanje i provjeravanje alibija. Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.
 10. Deljković, I. (2012b). Taktika primjene kriminalističkog intervjua kod prikupljanja obavijesti od građana kao potencijalnih svjedoka (str. 292-301). U: Korajlić, N. (2012). Istraživanje krivičnih djela. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
 11. Fisher, R. (2010). *Q & A with Ron Fisher, Ph.D.: The Cognitive Interview*. NTSB Academy. Preuzeto 15.08.2009. sa http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/gov/ntsb_cognitive_interview.pdf
 12. Granhag, P. A., Strömwall, L.A., i Jonsson, A.C. (2003). Partners in Crime: How Liars in Collusion Betray Themselves. *Journal of Applied Social Psychology*, 33 (4), 848-868.
 13. Heaton-Armstrong, A., Sheperd, E., Gudjonsson, G. i Wolchover, D. (2006). *Witness testimony: Psychological, investigative and evidential perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
 14. Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P. i Jayne, B. C. (2015). *Essentials of the Reid Technique: Criminal Interrogation and Confessions* (Second edition). USA: Jones & Bartlett Learning.
 15. Krioukova-Shpurik, M. (2003). *Perceptions of alibi evidence as a function of the strength of incriminating evidence*. Doctoral Dissertation. Florida International University, Miami, Florida.
 16. Krivokapić, V. (2005). *Kriminalistika-taktika*. Beograd: Policijska akademija.
 17. Krivokapić, V., Žarković, M. i Simonović, B. (2003). *Kriminalistička taktika*. Beograd: Visoka škola unutrašnjih poslova.
 18. Lindsay, R.C.L., Lim, R., Marando, L., i Cully, D. (1986). Mock-juror evaluations of eyewitness testimony: A test of metamemory hypothesis. *Journal of Applied Social Psychology*, 16, 447-459.
 19. Olson, E. A. i Wells, G. L. (2004). What makes a good alibi? A proposed taxonomy. *Law and Human Behavior*, 28 (2), 157-176.
 20. Osterburg, J. W. i Ward, R. H. (2014). *Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past (7th Edition)*. USA: Anderson Publishing, Elsevier Inc.

21. Pavišić, B., Modly, V., i Veić, P. (2006). *Kriminalistika* (treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
22. Roso, Z. (1995). *Informativni razgovor i intervju* (drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Ministarstvo unutranjih poslova Republike Hrvatske.
23. Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija (2005). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*. Autor: Sarajevo.
24. Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac : Pravni fakultet.
25. Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet u Kragujevcu.
26. Swanson, C. R., Chamelin, N. C. i Territo, L. (2003). *Criminal Investigation (Eighth Edition)*. McGraw Hill, New York.
27. Vodinelić, V. (1961). Dokaz alibija i njegovo provjeravanje. *Narodna milicija*, 4, 9-24.
28. Vodinelić, V. (1985). *Kriminalistika, otkrivanje i dokazivanje: Teo-retske i praktične kriminalističke i dokazne probleme. I Tom*. Skopje: Centar za obrazovanje na kadri za bezbednost i opštествena samozaštita“Elisie Popovski-Marko“.
29. Vodinelić, V. (1996). *Kriminalistika (Sedmo izmijenjeno izdanje)*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
30. Vodinelić, V. i Aleksić, Ž. (1990). *Kriminalistika*. Zagreb: Informator.
31. Warren, J. S. (2006). *Criminal investigation for the professional investigator*. USA: Taylor & Francis Group, LLC.
32. Zakon o krivičnom postupku BD BiH. Službeni glasnik BD BiH, 10/03, 48/04, 6/05, 12/07, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09, 44/10, 33/13, 27/14.
33. Zakon o krivičnom postupku BiH. Službeni glasnik BiH, 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.
34. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, 59/14.
35. Zakon o krivičnom postupku RS. Službeni glasnik RS, 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09, 100/09, 53/12.

SUMMARY:

TACTICAL APPROACH IN INVESTIGATING AN ALIBI USING PERSONAL SOURCES OF INFORMATION

In the process of investigating an alibi highly significant are the criminal investigation activities aimed at gathering, evaluation and use of data from personal (information) sources. In the course of criminal investigation, collecting information from citizens implies finding persons who may have some information about alibi and taking statements from them. In line with this, the intention of this paper is to describe the tactical approach in gathering alibi related information from suspects and persons who may have direct or indirect information about the crime and its perpetrator. Furthermore, personal sources of information will be analyzed through the prism of their credibility and false alibi statements.

Key words: alibi, information, personal sources, gathering information